

Helsingin opetusviraston mediakeskuksen Osuke-hanke 2010-2011

Itsearviointi 28.11. 2011

Essi Ryymin, Helsingin opetusviraston mediakeskus

Sisältö

1. Osuke-hankkeen itsearvioinnin tavoitteet.....	3
1.1 Tiivistelmä arvioinnista	3
2. Hankkeen yleiset tavoitteet	5
2.1 Hankkeen toiminnalliset tavoitteet.....	5
3. Osuke-hankkeen koulutusprosessi 2010-2011	6
3.1 Rehtoreiden ja johtoryhmien koulutus	6
3.2 Opettajien koulutus.....	7
4. Hankkeessa kehitetyt työkalut.....	9
4.1 Työkalut 1, 2 ja 3: Kehittämistavoitteista toimenpiteisiin.....	9
4.2 Työkalut 4 ja 5: Koulun osaamisen kehittäminen systemaattiseksi	10
4.3 Työkalut 6, 7, 8 ja 9: Pedagogisesti laadukkaan oppimisympäristön suunnittelu	11
5. Koulujen oppimisympäristön kehittämistarpeet ja tavoitteet.....	12
6. Osuke-hankkeen disseminaatio	14

1. Osuke-hankkeen itsearvioinnin tavoitteet

Tämän arvioinnin tavoitteena on toimia organisaation, eli Helsingin opetusviraston mediakeskuksen, itsearviointina Osuke-hankkeessa. Tavoitteena on tehdä havaintoja toteutetusta hankkeesta ja löytää tekijöitä mediakeskuksen kehittämis- ja koulutustoiminnan laadun jatkuvaan parantamiseen. Arvioinnissa kiinnitetään huomiota erityisesti hankkeen tavoitteiden saavuttamiseen, rehtoreiden ja opettajien koulutusprosessiin sekä hankkeessa tuotettujen työkalujen sovellettavuuteen osana koulujen vuosittaista toimintasuunnittelua. Osuke-hankkeessa on toteutettu ja mallinnettu myös opettajien oppimisympäristöjen kehittämishankkeita. Näitä hankkeita on tarkasteltu tässä arvioinnissa vain koulutustoiminnan kehittämisen näkökulmasta. Hankkeisiin perehdytään syvällisemmin Pasi Mattilan (Oulun yliopisto) tuottamassa Osuke-hankkeen vertaisarvioinnissa, joka löytyy hankkeen wiki-sivustolta: <http://osuke.meke.wikispaces.net>

1.1 Tiivistelmä arvioinnista

Osuke-hankkeen tavoitteenasettelu on monipuolinen ja kunnianhimoinen; tavoitteena on ollut luoda ja levittää toimintamalli sekä tuottaa työkalut, joiden avulla tieto- ja viestintätekniikan opetuskäytön sekä oppimisympäristön arviointi ja kehittäminen on luonteva osa koulun vuosittaista toimintasuunnittelua ja opetuksen toteutusta. Suunnitellut tavoitteet on hankkeessa saavutettu. Hanke on juurruttanut helsinkiläisiin kouluihin iteratiivisen TVT:n opetuskäytön ja osaamisen kehittämisen toimintatavan. Osuke-hankkeen tuottamia työkaluja käytetään helsinkiläisissä kouluissa vuosittain TVT:n opetuskäytön, opettajien osaamisen ja oppimisympäristöjen suunnitelmalliseksi kehittämiseksi. Hankkeessa tuotetut työkalut (yhteensä yhdeksän kehittämisen työkalua) ovat hankkeen wiki-sivustoilla kaikkien saatavilla ja koulujen antaman palautteen mukaan myös aktiivisessa käytössä.

Kaikkien helsinkiläisten koulujen rehtoreiden ja johtotiimien kouluttaminen menetelmälliseen oppimisympäristöjen ja TVT:n opetuskäytön kehittämiseen, ja näin tietoyhteiskuntakehityksen strategiseen johtamiseen kouluissa, on ollut mittava ja vaikuttava prosessi. Koulutuspalautteiden mukaan rehtorit ja johtotiimit ovat olleet koulutukseen ja saamiinsa kehittämisen ja johtamisen työkaluihin tyytyväisiä ja pitäneet niitä pääsääntöisesti joko hyvinä tai erittäin hyvinä. Hanke vaikuttaa tuottaneen juuri niitä tietoyhteiskuntakehityksen strategiseen johtamiseen ja pedagogiseen kehittämiseen tarvittavia käytännönläheisiä ja toimivia työkaluja, joita opetuskulttuurin systemaattisessa muutoksessa tarvitaan.

Osuke-hankkeen vaikutukset näkyvät myös helsinkiläisten koulujen TUPA -kriteerinä (tulospalkkio) olleista oppimisympäristöjen kehittämissuunnitelmista. Osuke-hankkeessa perehdyttiin 71 helsinkiläisen peruskoulun oppimisympäristön kehittämissuunnitelmaan. Suunnitelmien mukaan pedagogiset kehittämistarpeet ja yhteisön toimitavat koetaan kouluissa tärkeimmiksi kehittämisen kohteiksi (Silander & Ryymin, 2011). Voidaankin olettaa, että Osuke-prosessi on osaltaan nostanut nämä aiheet yhteisöllisen tarkastelun ja kehittelyn kohteiksi kouluissa. Pedagogisia kehittämistarpeita raportoi yli puolet kouluista ja yhteisön toimitapoja lähes puolet kouluista.

Osuke-hankkeessa järjestettiin laaja (8op), oppimisympäristön kehittämiseen monipuolisesti paneutuva koulutus- ja konsultointiprosessi Helsingin eteläisen suurpiirin koulujen opettajaryhmille. Koulutus tähtäsi osallistujien käsitteelliseen muutokseen ja tarjosi työkaluja opettajien työn pedagogisten käytänteiden tarkasteluun ja kehittämiseen. Koulutuksen teemoja olivat muun muassa oppimisympäristön pedagogisten käytänteiden kuvaus ja mallinnus, oppimisprosessi-ajattelu, opetusteknologian hyödyntäminen omassa oppimisympäristössä ja pedagogisten käytänteiden identifiointi, mallintaminen ja

kuvaaminen. Opettajaryhmät laativat koulukohtaiset oppimisympäristöjen kehittämishankkeet, jotka myös toteutettiin ja arvioitiin prosessin aikana. Opettajien palaute koulutus- ja kehittämissuunnitelmista oli hyvin myönteinen ja opettajat kokivat onnistuneensa oppimisympäristöjensä kehittämisessä hyvin. Opettajien laatimat kehittämishankkeet huomioivat monipuolisesti ja tavoitteellisesti koulukohtaiset oppimisympäristöjen kehittämistarpeet, opetussuunnitelmien tavoitteet sekä TVT:n opetuskäytön edistäminen oppimisympäristössä ja -prosessissa.

Tarkasteltaessa opettajien oppimisympäristöjen kehittämissuunnitelmia ja kuvauksia voidaan kuitenkin myös todeta, että opettajilla on ollut jossakin määrin haasteita kuvata omia pedagogisia käytänteitään ja toimintatapojaan sekä mallintaa oppimistapahtumaa prosessina siitäkin huolimatta, että koulutuksessa näihin aiheisiin tarjottiin ohjausta ja työkaluja. Hankekuvaukset keskittyvät pedagogisten käytänteiden sijaan usein tavoitteiden ja toiminnan yleiseen kuvailuun. Tämä havainto tuo Mediakeskuksen kehittämishankkeisiin sisältyville opettajien koulutusprosesseille selkeän kehittämishaasteen. Koulutuksen tulisi ohjata, valmentaa ja haastaa opettajia entistä syvemmin ja monipuolisemmin sekä toisaalta käytännönläheisemmin identifioimaan ja tekemään tietoisiksi pedagogisia. Koulutuksen ja ohjauksen työkaluiksi voisi olla hyvä kehittää konkreettisia mallinnuksia esimerkiksi erilaisista pedagogista käytänteistä ja oppimissuunnitelmista, jossa on sovellettu mielekkäästi tieto- ja viestintäteknologiaa.

Pedagogisten käytänteiden arvioiminen ja kehittäminen olisi tärkeää saada entistä tietoisemman tarkastelun kohteeksi opettajien koulutuksessa, sillä vain tämä mahdollistaa käsitteellisen muutoksen. On kuitenkin syytä tiedostaa, että vaikuttava täydennyskoulutus, joka pyrkii asiantuntijoiden käsitteelliseen muutokseen ja sitä myötä toimintakulttuurin muutokseen, on aina pitkäkestoista ja haasteellista ja edellyttää sekä ohjaajalta että osallistujalta aikaa, sitoutumista tavoitteelliseen työskentelyyn ja reflektiota.

Osuke-hanke onnistui tavoitteessaan valtauttaa koulut kehittäville työkaluille ja toimintamalleilla yhteisölliseen innovointiin. Myös oppijat osallistuivat sekä oppimisympäristöjensä kehittämishankkeiden suunnitteluun yhdessä opettajiensa kanssa että oppimissuunnitelmien pohtimiseen ja kehittämiseen koulukohtaisissa oppilaspaneelissa.

2. Hankkeen yleiset tavoitteet

Hankkeen nimi ”Osuke” tulee sanoista oppimisympäristön suunnittelu ja kehittäminen sekä tieto- ja viestintätekniikan opetuskäytön strategia osana normaalia toimintasuunnitteluprosessia.

Hankkeen tavoitteeksi on asetettu tieto- ja viestintätekniikan pedagogisesti mielekkään ja innovatiivisen opetuskäytön sekä oppimisympäristön kehittäminen luontevana osana oppilaitoksen toimintasuunnittelua ja opetuksen toteutusta. Hankkeessa on ollut tavoitteena valtauttaa koulut kehitettävillä työkaluilla ja tukea toimintamalleilla yhteisöllisiä innovaatioita koulu- ja oppilaitostasolla. Suunnittelu ja innovaatiotoimintaan osallistuvat myös oppijat. Hankkeen tavoitteena on ollut myös yhdistää nuorten mediamaailman ja sosiaalisen median yhteisöllisen tiedonrakentamisen kulttuuria koulun tiedonrakentamisen kulttuuriin.

Lisäksi tavoitteena on edistää opetussuunnitelman tavoitteiden toteutumista TVT:n opetuskäytön osalta sekä saavuttaa opetussuunnitelman mukaisia taitotasoja, esimerkiksi käytännön työtaidot (tekninen), tiedonhallintataidot (sisällöllinen), yhteistyö- ja vuorovaikutustaidot (sosiaalinen) sekä tietoturva ja etiikka (eettinen). Tavoitteena on lisäksi parantaa oppijoiden kouluhyvinvointia lisäämällä oppijoiden mahdollisuutta vaikuttaa omaan oppimisympäristöönsä.

2.1 Hankkeen toiminnalliset tavoitteet

Osuke-hankkeen toiminnallisena tavoitteena on ollut kuvata, implementoida ja levittää toimintamalli sekä tuottaa työkalut, joilla tieto- ja viestintätekniikan opetuskäytön sekä oppimisympäristön arviointi ja kehittäminen tulee luontevaksi osaksi oppilaitoksen normaalia toimintasuunnittelua ja opetuksen toteutusta. Toimintamalli pohjautuu osittain 2008-2009 kehitettyyn yhteisölliseen TVT:n opetuskäytön arviointi- ja tietostrategiaprosessiin, josta on keväällä 2009 saatu erinomaisia kokemuksia ja palautteita prosessiin osallistuneilta kouluilta.

Hankkeen tavoitteena on ollut ohjata yhteisöllisen toimintamallin avulla koulut ja oppilaitokset suunnittelemaan: 1.) arvioinnin pohjalta TVT:n pedagogisesti mielekkään opetuskäytön tavoitteet, menetelmät ja yhteiset käytänteet, 2.) pedagogiset menetelmät ja toimitavat, 3.) oppimisympäristöä kokonaisvaltaisesti ja tieto- ja viestintätekniikan hyödyntämistä yhtenä oppimisympäristön elementtinä, 4.) opettajan osaamista ja sen kehittämistä, 5.) opetus- ja oppimiskäytänteitä sekä miten oppija voi käyttää TVT:tä omaan oppimiseensa? 6) koulukohtaisen opetussuunnitelman tarkennuksen sekä 7.) oppiaineiden ja aihekokonaisuuksien integrointia sekä opetuksen eheyttämistä (ilmiöpohjaisuus) .

Hankkeen tarkoituksena on ollut juurruttaa TVT:n opetuskäytön suunnittelusta osa strategista suunnittelua ja jatkuva käytänne, myös toiminnan arviointiin. Toiminta on tällöin jatkuvasti itseään korjaavaa toimintaa, joka ankkuroituu koulun, opettajien ja oppijoiden arkeen. Tavoitteena on lisäksi ollut tuotteistaa kehittämishankkeessa syntyvät mallit, menetelmät ja prosessit siten, että ne ovat valtakunnallisesti hyödynnettävissä ja käyttöönotettavissa missä tahansa oppilaitoksessa.

3. Osuke-hankkeen koulutusprosessi 2010-2011

3.1 Rehtoreiden ja johtoryhmien koulutus

Osuke-hankeessa organisoitiin vuosina 2009-2010 koulutus kaikille helsinkiläisille rehtoreille. Koulutus järjestettiin 3 tunnin mittaisina kehittämissiltapäivinä, joiden aikana Osuke-prosessin tavoitteet esiteltiin ja prosessoitiin yhdessä rehtoreiden kanssa (Liite 1, Rehtoreiden koulutusprosessi). Myös koulujen johtoryhmille järjestettiin samansisältöiset koulutukset. Koulutuksen tavoitteena oli tarjota rehtoreille ja koulujen johtoryhmille valmiudet työkalupakin avulla johtaa koulun TVT:n opetuskäytön arviointiprosessia, kehittämistavoitteiden asettamista sekä oppimisympäristön kehittäminen kehittämistä.

Koulutuksen sisällöt ja menetelmät

Koulutuksessa käsiteltyjä aiheita olivat muun muassa arviointi- ja kehittämistavoitteiden asettaminen osana toimintasuunnitteluprosessia, kehittämistavoitteiden ja -toimenpiteiden asettaminen, yhteisön osaamisen kehittäminen, oppimisympäristön kehittäminen ja jatkuva TVT:n opetuskäytön kehittäminen ja arviointi. Rehtorit ja johtoryhmät perehdytettiin hankkeessa suunniteltuihin kehittämisen työkaluihin ja niiden pilotointiin (<http://osuke.meke.wikispaces.net/home>).

Rehtori- ja johtoryhmäkoulutuksessa käytettiin yhteisöllisiä ja aktivoivia ohjausmenetelmiä. Rehtorit nostivat esille kehittämistarpeita menneestä toiminnastaan ja jakoivat asiantuntemustaan työkalujen käytön ideoinnissa ja soveltamisen suunnittelussa. Koulutuksen painopiste oli yhteisessä reflektiossa. Koulutuksessa jaettiin lisäksi rehtoreille ja johtoryhmien jäsenille kansiot, joka sisälsi kaikki työkalut ohjeineen. Lähestymistapana TVT:n opetuskäytön ja oppimisympäristöjen kehittämiseen rehtoreiden koulutus ensimmäisessä vaiheessa on erinomainen. Rehtorit pedagogisen yhteisön johtajina, ja johtoryhmät jaetun johtajuuden edustajina, ovat avainasemassa muutoksen ja osaamisen kehittämisen johtamisessa. Rehtoreiden valtauttaminen ja konkreettisten johtamisen työvälineiden laatiminen heille on avainaskel toimivaan toimintakulttuurin muutokseen.

Koulutuksen palaute

Palaute rehtoreilta kerättiin koulutustilaisuuksien päätteeksi kyselyllä, jossa oli seuraavat kuusi väittämää: 1.) Sisältö vastasi koulutuksen tavoitteita, 2.) Pystyn hyödyntämään koulutuksen sisältöjä, 3.) Osallistujien aktiivisuutta ja yhteisöllistä tiedonjakamista tuettiin, 4.) Koulutuksessa käytetyt menetelmät tukivat tavoitteita, 5.) Koulutuksessa käytetty materiaali on hyödyllistä ja 6.) Koulutus antoi mallin yhteisöllisen tv:t:n opetuskäytön arviointiprosessin toteuttamiselle koulussa. Väittämät oli luokiteltu arvoille 1-5, joissa arvo 1 tarkoitti ”täysin eri mieltä” ja arvo 5 ”täysin samaa mieltä”.

Koulutuksiin osallistui yhteensä 81 rehtoria, joista koulutuspalautekyselyyn vastasi 48 rehtoria. Rehtoreilta kerättiin lisäksi suulliset palautteet kaikkien koulutustilaisuuden päätteeksi. Johtoryhmiä koulutuksiin osallistui yhteensä 90 helsinkiläisestä koulusta ja palautekyselyyn vastasi yhteensä 149 johtoryhmän jäsentä. Rehtorit ja johtoryhmät antoivat koulutukselle pääsääntöisesti arvoja 4 (samaa mieltä) tai arvoja 5 (täysin samaa mieltä) eli he olivat tyytyväisiä saamaansa koulutukseen ja pitivät sitä onnistuneena. Pari osallistuneista antoi kritiikkiä työkalujen laajuudesta ja käytettyjen termien vaikeudesta. Lähes kaikki palautteenantajat suosittelisivat koulutusta muillekin.

Rehtoreiden antama suullinen palaute koulutusten päätteeksi oli pääsääntöisesti hyvin positiivista. Rehtorit muun muassa kokivat saaneensa konkreettisia ja käytäntöön hyvin sovellettavia työvälineitä osaamisen kehittämiseen ja TVT:n opetuskäytön tavoitteelliseen edistämiseen. Koulutuspalautteen

perusteella koulutusprosessia voidaan pitää onnistuneena. Osuke-hankkeelle olisi voinut olla hyödyllistä kerätä systemaattisesti palautetta rehtoreilta myös yhden lukukauden ja / tai -vuoden kehittämisprosessin jälkeen: miten työkalut toimivat? Minkälaisia kehitysehdotuksia rehtoreilla ja johtoryhmillä olisi työkalujen suhteen jatkossa?

3.2 Opettajien koulutus

Syksyllä 2010 ja keväällä 2011 Osuke-hanke jatkui opettajien koulutusprosessilla. Pilottivaiheessa oppimisympäristöjen kehittämishankkeeseen osallistuivat opettajaryhmät Helsingin opetusviraston eteläisen suurpiirin kouluista, eli yhteensä 32 opettajaa 11 eri koulusta.

Koulutuksen tavoitteet

Koulutuksen tavoitteena oli tarjota hankkeeseen osallistuville opettajille yhteinen kehittämisfoorumi oppimisympäristön kehittämiseksi. Opettajien oppimisympäristön kehittämisprosessia tuettiin konsultatiivisen koulutuksen ja oppimisympäristön suunnitteluun kehitetyin yhteisöllisin työkalu. Koulutuksen tavoitteena oli tarjota opettajalle monipuoliset valmiudet kehittää ja suunnitella oppimisympäristöä omaan kouluunsa yhdessä kollegoiden kanssa. Koulutuksen laajuus oli 8 op, joka koostui ohjelman mukaisista lähitapaamisista ja oman opetus- ja oppimisympäristön kehittämisestä. Osallistujat suunnittelivat ja toteuttivat koulukohtaisissa tiimeissä (n.3-4 henkilöä) oman oppimisympäristön kehittämishankkeen, jossa pyrittiin myös hakemaan ja levittämään pedagogisesti mielekkäitä käytänteitä alueellisesti. Eteläisen suurpiirin koulukohtaiset kehittämishankkeet on esitelty omalla wiki-sivustollaan (<http://etelainenosuke.meke.wikispaces.net/home>).

Opettajien koulutuspäivien teemat olivat seuraavat:

- 1) Oppimisympäristö ja pedagogiikka sekä oppimisympäristön yhteisöllinen kehittäminen (mm. oppimisympäristön suunnittelu yhteisöllisenä prosessina oman koulukohtaisen oppimisympäristön kehittämisen lähtökohdat),
- 2) Oppimisympäristön suunnittelu ja mallintaminen (mm. oppimisympäristöjen mallinnus oppimisympäristön suunnittelussa, oman kehitettävän ympäristön mallintaminen),
- 3) Oppimisympäristön kehittäminen omaan opetukseen sekä oppijoiden osallistaminen prosessiin (mm. toimintatutkimus käytännön viitekehikkona oppimisympäristön kehittämisessä, oppijat oppimisympäristön kehittäjinä ja -oppijoiden osallistaminen),
- 4) Oppimisympäristön kehittäminen -työpaja (mm. oppimisympäristön pedagogisten käytänteiden kuvaus ja mallinnus, oppimisprosessi-ajattelu, opetusteknologian hyödyntäminen omassa oppimisympäristössä ja pedagogisten käytänteiden identifiointi, mallintaminen ja kuvaaminen) sekä
- 5) Oppimisympäristön evaluointi ja iteratiivinen kehittäminen sekä oppimisympäristön kuvaaminen.

Koulutuspalaute

Opettajilta kerättiin koulutuksesta suullinen palaute ryhmähaastattelujen avulla. Haastatteluihin osallistui noin puolet osallistuneista opettajista. Opettajien palaute koulutus- ja kehittämisprosessista oli hyvin myönteinen ja opettajat kokivat onnistuneensa oppimisympäristöjensä kehittämisessä hyvin. Opettajien laatimat kehittämishankkeet huomioivat monipuolisesti ja tavoitteellisesti koulukohtaiset oppimisympäristöjen kehittämistarpeet, opetussuunnitelmien tavoitteet sekä TVT:n opetuskäytön edistäminen oppimisympäristössä ja -prosessissa.

Kehittämishaaste mediakeskuksen koulutuksille

Oppimisympäristöjen kehittämissuunnitelmia ja kuvauksia tarkasteltaessa voidaan kuitenkin myös todeta, että opettajilla on ollut jossakin määrin haasteita kuvata omia pedagogisia käytänteitään ja toimintatapojaan sekä mallintaa oppimistapahtumaa prosessina siitakin huolimatta, että koulutuksessa näihin aiheisiin tarjottiin ohjausta ja työkaluja. Hankekuvaukset keskittyvät pedagogisten käytänteiden sijaan usein tavoitteiden ja toiminnan yleiseen kuvailuun. Myös Osuke-hankkeessa tuotetun tutkimuksen mukaan (Ilomäki & Lakkala, 2011) Osuke-hankkeen opettajien tietokäytänteet olivat kouluissa vain jossakin määrin yhteisiä ja kouluja ja opettajia olisi hyvä ohjata kehittämään yhteisiä sopimuksia ja toimintatapoja. Myös systemaattisia pedagogisia käytänteitä ja rakenteita sekä näiden resursointia olisi opettajien hyvä tutkimuksen (em.) mukaan kehittää tietoisemmin.

Tämä havainto tuo mediakeskuksen kehittämishankkeisiin sisältyville opettajien koulutusprosesseille selkeän kehittämishaasteen. Koulutuksen tulisi ohjata, valmentaa ja haastaa opettajia identifioimaan ja tekemään tietoiseksi ja näkyväksi omia työskentely- ja tietokäytänteitään. Opettajien koulutuksen työkaluiksi voisi olla hyvä kehittää konkreettisia mallinnuksia erilaisista pedagogista käytänteistä ja oppimisprosessista, jossa on sovellettu mielekkäästi tieto- ja viestintäteknikkaa.

Pedagogisten käytänteiden arvioiminen ja kehittäminen olisi tärkeää saada entistä tietoisemman tarkastelun kohteeksi opettajien koulutuksessa, sillä vain tämä mahdollistaa käsitteellisen muutoksen. On kuitenkin syytä tiedostaa, että vaikuttava täydennyskoulutus, joka pyrkii asiantuntijoiden käsitteelliseen muutokseen ja sitä myötä toimintakulttuurin muutokseen, on aina pitkäkestoinen ja haasteellinen prosessi. Se edellyttää sekä ohjaajalta että osallistujalta aikaa, sitoutumista ja panostamista tavoitteelliseen työskentelyyn sekä asioiden syvällistä reflektointia.

4. Hankkeessa kehitetyt työkalut

Hankkeessa on kehitetty seuraavat työkalut koulujen ja oppilaitosten käyttöön:

Työkalu 1: Arviointikysymykset kehittämistarpeiden yksilöimiseksi

Työkalu 2: Kehittämistavoitteiden asettaminen

Työkalu 3: Aikajana ja toimenpiteet

Työkalu 4: Osaamiskartoitus (1-6lk, 7-9lk, lukio ja ammatillinen)

Työkalu:5: Yhteisen osaamisen kehittämissuunnitelma

Työkalu 6: Oppimisympäristön suunnittelu

Työkalu 7: Askeleet avoimeen oppimisympäristöön

Työkalu 8: Oppimisympäristökuvaaja

Työkalu 9: Oppimisympäristön arviointityökalu kehittäjille

4.1 Työkalut 1, 2 ja 3: Kehittämistavoitteista toimenpiteisiin

1. työkalun, Arviointikysymykset kehittämistarpeiden yksilöimiseksi, avulla voidaan arvioida miten opetussuunnitelma sekä -järjestelyt tukevat tieto- ja viestintätekniikan opetuskäyttöä. Työkalun avulla myös määritellään yhteisöllisesti TVT:n opetuskäytön sekä oppimisympäristön kehittämistarpeet. Työkalu sisältää sekä koulun johdolle / johtoryhmälle osoitettuja kysymyksiä sekä kysymyksiä, joita on tarkoitus käsitellä yhteisöllisesti esimerkiksi opettajien kokouksessa.

Työkalun työyhteisöä palvelevia piirteitä ovat sen selkeä ohjaavuus yhteisölliseen työskentelyyn ja helppo sovellettavuus opettajien kokouksessa tai muussa yhteisön rutiiniomaisessa tapaamisessa. Työkalu ei vaadi työyhteisöltä erityistä ajankohtaa tai erillistä kokousta. Työkalu helpottaa laajan ja usein jäsentymättömän aihekokonaisuuden käsittelyä jäsenyntyneesti. Työkalu myös ohjaa työyhteisöä keskustelemaan tulevaisuusorientoituneesti tehtävistään ja luomaan yhteisen käsityksen tieto- ja viestintätekniikan opetuskäytöstä sekä oppimisympäristön kehittämistarpeista.

2. työkalun, Kehittämistavoitteiden asettaminen, avulla yhteisö pääsee muotoilemaan kehittämistavoitteensa aiemmin määrittelemäänsä yhteiseen tavoitetilän pohjalta. 1. työkalun avulla yhteisö on jo määritellyt toimintansa kehittämistarpeet tavoitetilana OPS:n mukainen oppimiskäsitys ja se, että TVT tukee yhteisöllistä ja tutkivaa oppimista. 2. työkalu ohjaa yhteisöä tarkastelemaan tavoitteen saavuttamista viidessä eri kategoriassa: 1) yhteisön toimintatavat (toimintakulttuuri), 2) opettajan osaaminen, 3) TVT oppiaineiden ja aihekokonaisuuksien integrointi, 4) TVT tutkivan ja yhteisöllisen oppimisen työkaluna ja 5) oppimisympäristön kehittäminen. Työkalu ohjaa yhteisöä valitsemaan kolme keskeisintä tavoitetta sekä TVT:n oppimis- ja opetuskäytöstä että oppimisympäristön kehittämisestä.

3. työkalu, Aikajana, ohjaa yhteisöä määrittelemään edellisen työkalun viiden eri kategorian kehittämisaiheet aikajanelle. Aikajana voidaan laittaa konkreettisesti opettajanhuoneen seinälle. Näin käsitteellinen ja monimuotoinen kehittämisprosessi voidaan havainnollistaa, vaiheistaa ja tehdä läpinäkyväksi. Prosessia voidaan tällöin myös aikatauluttaa, johtaa ja arvioida helpommin.

4.2 Työkalut 4 ja 5: Koulun osaamisen kehittäminen systemaattiseksi

Työkalu 4 on osaamiskartoitus kehittämistarpeiden yksilöimiseen opettajien osaamisen tasolla. Se ohjaa yhteisöä kouluttautumisen suunnitteluun. Kartoitus perustuu valtakunnallisen opetussuunnitelman määrittelemiin oppilaiden tieto- ja viestintätekniikan perustaitoihin, jotka koulun on oppilaille taattava. Nämä perustaidot on avattu taitotasoiksi, joihin osaamiskartoitus perustuu. Osaamiskartoituksia on kolme: 1-6 luokkien opettajille, 7-9 luokkien opettajille sekä lukion ja ammatillisen koulutuksen opettajille.

Osaamiskartoituksessa on kuusi osa-alueita: 1) käytännön työtaidot, 2) tiedonhallintataidot, 3) yhteistyö- ja vuorovaikutustaidot sekä tietoturva ja etiikka, 4) muut tieto- ja viestintätekniikan taidot (pikaviestimet, sosiaalinen media, digikamera, esitystekniikka ja av-laitteet), 5) tieto- ja viestintätekniikkaa hyödyntävä tutkiva- ja yhteisöllinen oppiminen ja 6) aine- ja aihekokonaisuuskohtaiset kehittämistarpeet TVT:n oppimis- ja opetuskäytölle. Osa-alueet perustuvat voimassaoleviin opetussuunnitelmien perusteisiin ja Helsingin kaupungin opetustoimen linjauksiin.

Opettajan osaamista kartoitetaan itsearviointina 6-tasoisella asteikolla. Taso 1 vastaa tilannetta, jossa opettajalla itsellään ei ole kysyttyä taitoa tai osaamista. Taso 3 kuvaa tilannetta, jossa opettaja osaa näyttää kyseisen taidon oppilaille, mutta ei osaa varsinaisesti menetelmällisesti ohjata taidon oppimisprosessia. Taso 6 vastaa puolestaan tilannetta, jossa opettaja osaa toteuttaa tutkivan ja yhteisöllisen oppimisen prosessin, jossa taitoa hyödynnetään luonnollisena osana jokapäiväistä oppimista.

5. työkalu, Suunnitelma opettajien osaamisen kehittämiseen, ohjaa yhteisöä tekemään yhteenvedon osaamiskartoituksesta (työkalu 4) ja pohtimaan millaista osaamista tarvitaan ja mitä pitää kehittää? Kysymyksiä tarkastellaan kartoituksen kuudessa eri osa-alueessa. Työkalu ohjaa laatimaan ja kirjaamaan konkreettiset toimenpiteet ja ehdotukset osaamisen kehittämiseen jokaisessa osa-alueessa (osaamisalue, osaamistavoite, kohderyhmä, ajankohta, miten osaamista kehitetään?).

Työkalut tekevät osaamisen kehittämisen systemaattiseksi ja avaavat osaamistarpeet konkreettisiksi koko yhteisön tarkastelun ja kehittämisen kohteiksi. Osaamiskartoitus ja kehittämissuunnitelma ovat ketteriä ja nopeita toteuttaa ja toimivat koulun osaamisen kehittämisen vuotuisina välineinä. Ne edellyttävät kuitenkin perehtymistä ja ensimmäinen käyttöönotto kerta vaatii luonnollisesti hieman enemmän ponnisteluja. Haasteita saattaa ilmetä siinä, ettei osaamista ole välttämättä aiemmin kartoitettu kouluyhteisössä tässä laajuudessa ja näin systemaattisesti. Kyseessä on myös koulun toimintakulttuurin muutos. Kouluyhteisöä ei ole perinteisesti nähty osaamisen kehittämisen yhteisönä ja monille osaamisen tarkastelu yhteisön tasolla on uutta. Rehtorille työkalut tuovat kuitenkin konkreettiset johtamisen välineet opettajien täydennyskoulutuksen johtamiseen ja näin ollen myös laadukkaan opetuksen johtamiseen.

4.3 Työkalut 6, 7, 8 ja 9: Pedagogisesti laadukkaan oppimisympäristön suunnittelu

Työkalu 6, Oppimisympäristön kehittäminen, ohjaa yhteisöä suunnittelemaan, miten käytännön toimenpiteinä huomioidaan ja kehitetään oppimisympäristön psyykkisiä tekijöitä, sosiaalisia suhteita, fyysistä ympäristöä ja koulun toimintakulttuuria. Esimerkiksi oppimisympäristön psyykkisiä tekijöitä ohjataan tarkastelemaan seuraavan kysymyksen avulla: ”Miten voimme tukea ja ohjata oppijan tunne- ja ajattelutaitojen kehittymistä?”

Työkalu 7, Askeleet avoimeen oppimisympäristöön, ohjaa yhteisöä pohtimaan vaiheittain miten opetus suunnitelman perusteiden määrittelemiä oppimisympäristötavoitteita toteutetaan konkreettisesti, askel askeleelta. Työkalu 8 on visualisoitu työkalu, Oppimisympäristökuvaaja, joka ohjaa hahmottamaan oppimisympäristön eri elementit sisäkkäisille kehille oppijan (tiedot, taidot, asenteet) ympärille. Elementit ovat seuraavat: 1.) Opittavat ajatteluntaidot, 2.) Pedagogiset menetelmät, 3.) Toimijat, 4.) Työkalut ja tietolähteet ja 5.) Fyysinen ympäristö, kaikki tilat. Työkalu opastaa yhteisöä tarkastelemaan oppimisympäristön eri elementtejä ohjaavien kysymysten avulla, esimerkiksi: ”Millaiset oppimisen, opiskelun ja opetuksen pedagogiset menetelmät tukevat edelliselle kehälle kuvattujen ajattelutaitojen oppimista?”

9. työkalu on oppimisympäristön arviointityökalu oppimisympäristöjen kehittäjille ja uudistajille. Se ohjaa tarkastelemaan oppimisympäristön laatua neljän laadukkaalle oppimiselle ominaisen elementin avulla: 1) Minkälainen on oppimisympäristön pedagoginen käytettävyys? 2) Minkälaisia vuorovaikutuskuvioita oppimisympäristö tukee, 3) Miten oppimisympäristö tukee oppijan omien käsitteellisten luomusten tuottamista?

Oppimisympäristön kehittämiseen keskittyvät työkalut tekevät oppimisympäristön kehittämisen konkreettiseksi, vaihteelliseksi ja auttavat yhteisöä näkemään oppimisympäristön kehittämisen monipuolisena oppimista tukevana prosessina, ei vain fyysisen oppimisympäristön paranteluna. On mahdollista, että yhteisö kokee, ettei oppimisympäristön kehittämiseen tarvita kaikkia näitä työkaluja; tällöin yhteisö voi valita käyttöönsä vain yhden, mielekkääksi kokemansa työvälineen. Myös eri ryhmien kanssa ja eri tilanteissa voidaan käyttää eri työkaluja. Yhteisön tasolla voidaan tarkastella ensin koko oppimisyhteisön tilannetta esimerkiksi 6. työkalun, Oppimisympäristön suunnittelu, avulla ja tämän jälkeen opettaja voi työparinsa kanssa pohtia omien oppimisryhmiensä tilannetta Oppimisympäristökuvaajan (8. työkalu) avulla.

Yhteenvetoa toimintakonseptista ja työkaluista

Työkalujen käyttö on joustavaa ja koulut voivat valita työkaluja omien tarpeidensa ja tilanteensa mukaisesti. Kokonaisuutena työkalut luovat mielekkään, monipuolisen, vaikuttavan ja käytännönläheisen kokonaisuuden TVT:n opetuskäytön, osaamisen ja oppimisympäristöjen kehittämiseksi. Haasteena voi olla uuden toimintakulttuurin, yhteisöllisen suunnittelun, opetteleminen ja juurruttaminen kouluihin, sekä työvälineiden esiin nostamisen mahdollisesti uusien käsitteiden ja määritelmien oppiminen. Työkalut ohjaavat yhteisöä tuomaan esille ja yhteiseen reflektioon omia tieto- ja oppimiskäsityksiään. Näiden kehittäminen ja muuttaminen voi olla aikaa vievää ja haasteellistakin. Työkalut mahdollistavat sen, että koulut voivat muokata ketterästi toimintaansa tarpeen tullen. Prosessi toimii kaikessa oppilaitoksen ja koulun pedagogisen toiminnan suunnittelussa, arvioinnissa ja toteutuksessa sekä on luonteva pohja opetusmenetelmien monipuolistamiselle.

Hanketta voidaan pitää kokonaisuutena onnistuneena ja hankkeessa määritellyt tavoitteet on saavutettu lähes täysin. Ainoa hieman vähemmälle huomiolle jäänyt tavoite on ollut nuorten mediamaailman ja sosiaalisen median yhteisöllisen tiedonrakentamisen kulttuurin yhdistäminen koulun tiedonrakentamisen kulttuuriin, jolloin oppijoiden oma osaamiskulttuuri tulee osaksi oppijan osaamisen kehittämistä myös kouluissa. Tästä haasteesta opettajat kokivat osaamiskartoituksen perusteella tarvitsevansa ensin itse täydennyskoulutusta. Mediakeskuksessa suunniteltiin tähän tarpeeseen kolme sosiaalisen median koulutuksen moduulia, sosiaalisen median ohjeistus sekä kaikille kouluille jaettava verkkoluento, webinaari.

Osuke-hanke onnistui tavoitteessaan valtauttaa koulut kehittäville työkaluilla ja toimintamalleilla yhteisölliseen innovointiin. Myös oppijat osallistuivat sekä oppimisympäristöjensä kehittämishankkeiden suunnitteluun yhdessä opettajiensa kanssa että oppimisprosessin pohtimiseen ja kehittämiseen sekä koulujen kehittämishankkeissa että koulukohtaisissa oppilaspaneelissa.

5. Koulujen oppimisympäristön kehittämistarpeet ja tavoitteet

Osuke-hankkeessa tarkasteltiin myös yhteensä 71 helsinkiläisen peruskoulun Tupa 2011 -oppimisympäristön kehittämissuunnitelmaa (tulospalkkiokriteerit). Suunnitelmista analysoitiin koulujen kehittämistarpeet ja -tavoitteet. Tarpeet luokiteltiin kenttäteorian mukaisesti seuraavaan viiteen kategoriaan: 1.) Pedagogiset tarpeet, 2.) TVT/ Verkko-oppimiseen liittyvät tarpeet, 3.) Fyysisten tilojen uudelleen organisoimisen tarpeet, 4.) Yhteisön toimitapojen kehittämistarpeet ja 5.) Opettajien osaamisen kehittämistarpeet.

Koulujen kehittämistavoitteet luokiteltiin kuuteen eri kategoriaan: 1.) Oppimisympäristön kehittäminen, 2.) Samanaikaisopetuksen kehittäminen, 3.) Pedagogiikka ja menetelmät, 4.) Opettajien osaaminen, 5.) Yhteisön toimitavat ja 6.) TVT/ Verkko-oppiminen. Sekä tarpeiden että tavoitteiden osalta laskettiin jokaista luokkaa vastaavien kuvausten määrä, jotta saataisiin selville koulujen tärkeimmät kehittämishaasteet.

Yhteisen toimintakulttuurin luominen on kouluille merkityksellistä ja ajankohtaista

Koulujen kehittämistarpeita tarkasteltaessa havaittiin, että pedagogiset kehittämistarpeet ja yhteisön toimitavat saivat eniten mainintoja. Pedagogisia kehittämistarpeita raportoi yli puolet kouluista ja yhteisön toimitapoja lähes puolet. Tavoitteiden osalta taas eniten kuvauksia saanut kategoria oli selkeästi yhteisön toimitavat, joita raportoi yli kaksi kolmasosaa kouluista. Yhteisen toimintakulttuurin rakentaminen on kouluille ajankohtaista ja tärkeää. Yhteisen toimintakulttuurin kehittäminen kattaa laajasti niin yhteiset toimintasäännöt, vuoden työskentelyrutiinit, opettajien keskinäisen yhteistyön kuin oppilaiden osallistamisen tavoitteetkin.

Esimerkki:

Ala-asteen kehittämistavoitteena on yhteistyön kehittäminen. Koulussa halutaan kannustaa opettajia jakamaan opetusideoita, laatia lukujärjestykseen mahdollisuuksia samanaikaisopetukseen ja koota henkilökunnan erityisosaamiset luetteloon, jotta osaamiset olisivat kaikkien hyödynnettävissä. Toisena kehittämistavoitteena koululla on yhteisiin sopimuksiin sitoutuminen, tämä tarkoittaa muun muassa yhteisiä sääntöjä, välituntikäytänteitä, kokouskäytänteitä, käytöstapoja ja aikatauluja.

TVT: n ja verkko-oppimisen kehittäminen tärkeää

Tieto- ja viestintätekniikan opetuskäytön sekä verkko-oppimisen hyödyt koettiin tärkeiksi, ne sijoitettiin oikeaan kontekstiin ja niitä oltiin halukkaita kehittämään yli kahdessa kolmasosasta kouluista.

Esimerkki:

Ala-asteen koulun tavoitteena on verkko-oppimisen kehittäminen. Yhdessä suunnitellaan miten opettajia voisi kannustaa käyttämään enemmän verkko-oppimisympäristöä opetuksessaan.

Opettajien osaamiseen monipuolisia lähestymistapoja

Opettajien osaamisen kehittäminen oli myös vahvasti esillä koulujen suunnitelmissa. Opettajien osaamisen kehittämisen yhteydessä mainittiin koulun ulkopuolinen ja koulukohtainen koulutus, opettajien koulutussuunnitelmat ja opettajien keskinäinen tiedonjakaminen. Myös kehityskeskustelut oli mainittu muutamassa koulussa yhtenä opettajien osaamisen kehittämisen välineenä.

Esimerkki:

Ala-asteella kehittämistarpeena on laatia kattava kartoitus opettajien osaamisesta ja laatia sen pohjalta koulutussuunnitelma. Tavoitteena on myös, että opettajat jakavat enemmän tietoa tosilleen niistä koulutuksista, joihin osallistuvat ja hyödyntävät myös verkko-oppimisympäristöä keskinäisen tiedon jakamisessa.

Fyysinen oppimisympäristö tarkoituksenmukaisemmaksi

Myös fyysisen oppimisympäristön kehittäminen nähtiin myös tärkeäksi. Koulut halusivat laajentaa oppimisympäristöä luokkahuoneen ulkopuolelle ja hyödyntää lähiympäristöä, yhteistyöverkostoja ja Helsingin alueen mahdollisuuksia paremmin. Fyysisten tilojen osalta etsittiin ratkaisuja olemassa oleviin tiloihin ja kuinka niitä voisi käyttää tarkoituksenmukaisemmalla tavalla. Tarpeita uusista laitteista ei varsinaisesti tullut esille tässä yhteydessä.

Lähitulevaisuuden haasteita

Suunnitelmat vaikuttivat olevan yhteisöllisesti tuotettuja ja ilmentävän näin myös osallistavaa johtajuutta. Yleisvaikutelmana toteamme, että koulut ovat kehittyneet merkittävästi oman oppimisympäristönsä analysoijina ja kehittäjinä.

Jatkossa koulujen olisi tärkeää päästä kehittämään yhteisiä käytänteitä ja toimintatapoja, jotka suurin osa kouluista myös koki tärkeäksi ajankohtaiseksi kehittämishaasteekseen. Tämä edellyttää pitkän tähtäimen suunnittelua, suunnitteluprosessiin sitoutumista, toiminnan ohjaamista ja arviointia. Olisi tärkeää, että koulujen suunnittelutyö pohjautuisi entistä enemmän opetussuunnitelmaan ja sen asettamiin tavoitteisiin. Merkittävä osa kouluista raportoi kehittämishaasteekseen verkko-oppimisen ja tieto- ja viestintätekniikan opetuskäytön kehittämisen. Olisi mielenkiintoista pohdiskella, miten verkko-oppimista ja tieto- ja viestintätekniikkaa voisi hyödyntää samanaikaisopetuksen ja sen kehittämisen työkaluna?

6. Osuke-hankkeen disseminaatio

Oppimisympäristön suunnittelu ja kehittäminen sekä tieto- ja viestintätekniiikan opetuskäytön strategia osana normaalia toimintasuunnitteluprosessia –prosessi on tuottanut malleja ja menetelmiä, jotka ovat valtakunnallisesti hyödynnettävissä ja käyttöön otettavissa missä tahansa oppilaitoksessa.

Työkalut ovat vapaassa käytössä hankkeen wiki-sivustolla (<http://osuke.meke.wikispaces.net/>) ja hanketta on esitelty kansallisissa ja kansainvälisissä alan konferensseissa ja seminaareissa. Osuke-hankkeen päätöstilaisuudessa prosessi ja työkalut esitellään pääkaupunkiseudun kuntatason päättäjille ja kansallisille oppimisen kehittäjille ja asiantuntijoille. Olisi kuitenkin tärkeää pohtia myös muita disseminaatiokanavia; koulutuksen järjestäjät ja koulut pohtivat samoja haasteita ympäri maan ja valmiita työkaluja ja malleja tietostrategiaprosessiin on tarjolla vain vähän.

Helsingissä Osuke-prosessin on tarkoitus vakiintua vuosittaiseksi, itsenäiseksi prosessiksi, jota tarvittaessa fasilitoidaan Helsingin opetuviraston mediakeskuksesta. Jatkoarvioinnin tehtäväksi jää sen seuraaminen, miten hanke jää aidosti elämään koulujen vuosittaiseen suunnittelu- ja työskentelyrytmiin ja kuinka sitä tulisi jatkossa tukea ja kehittää.

Lähteet:

Lakkala, M. & Ilomäki, L. (2011). Koulujen TVT:n käytön intensiivitutkimus. Osuke-hanke. Helsingin kaupungin opetusviraston mediakeskus. Saatavilla osoitteessa: Mäkelänkatu 84, 00099 Helsingin kaupunki.

Ryymän, E. & Silander, P. (2011). Helsingin ala- ja yläkoulujen oppimisympäristöjen kehittämistarpeet ja -tavoitteet 2011. Helsingin kaupungin opetusviraston mediakeskus. Saatavilla osoitteessa: Mäkelänkatu 84, 00099 Helsingin kaupunki.